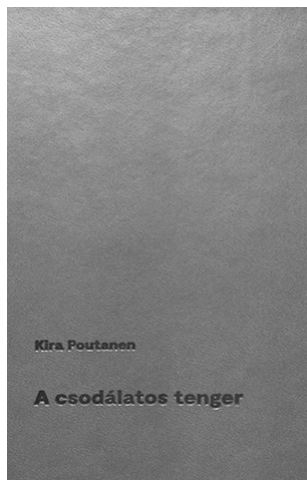

KÁKAY VIOLA

Kira Poutanen: A csodálatos tenger

Sztalker Csoport
Budapest, 2019
172 oldal

„A világirodalom a kezében” mottóval indult útjára a Sztalker Csoport kezdeményezése 2018. április 11-én, a magyar költészet napján. A Poket Books az olvasás népszerűsítését tűzvén ki célul, zsebkönyv-automatákat helyezett el Budapest különböző pontjain. S a színes, dekoratív borítók valóban vonzóvá teszik a műveket, amelyek az átlag magyar olvasó számára nagyrészt ismerős szerzők tollából születtek. Aki a mindennapi rohanásban elsiet a város legforgalmasabb csomópontjain elhelyezett automaták egyike előtt, minden bizonnyal megakad a szeme a figyelemfelkeltő borítók színkavalkádján. Ez itt valami más! Nem a megszokott termékek mosolyognak rá az üveg mögül, hanem letisztult, egységes könyvsorozat különböző árnyalatokban pompázó példányai.

Én is hosszú ideig szemeztem e „Poket-jelenséggel”, végül egyszer csak ott álltam a szabályos rendben sorakozó regények előtt, és megakadt a szemem egy számomra különlegesen szép, türkiz kiadványon. Amellett, hogy mutatós volt, az ismeretlen nevű szerző művének címe is megragadott: *A csodálatos tenger*. E szavak olvastán az ember fantáziája rögtön szárnyalni kezd – lírai, melankolikus képsorozat jelent meg előttem. Ha mindez nem lett volna elég (vagy bárkinek, aki hasonlókat érez első benyomásai alapján), a Poket Books zseniális marketingfogása kétséget kizáróan eldöntötte a kérdést: meg kell vásárolnom a 999 forintos egységáron kínált könyvek e gyöngyszemét. A program egyik sajátossága tudniillik, hogy minden egyes mű nejlön csomagolásán egy-egy honi „celeb” (irodalmár, színész, sportoló) portréja s ajánló sorai láthatók. Kira Poutanen finn író nő személye például jórészt ismeretlen a magyar olvasók körében, Hosszú Katinkáé azonban annál népszerűbb – úgyesen emelik így az érdeklődő látóterébe a kevésbé ismert szerzőket s alkotásait is.

A csodálatos tengert nem először adják ki magyar nyelven; Bába Laura fordításában már 2009-ben elindult magyarországi útjára. A könyv – lenyűgöző hatásának köszön-

hetően – megjelenésének évében, 2001-ben a legrangosabb finn irodalmi elismerés ifjúsági kategóriájának nyertese volt: Finlandia Junior-díjjal tüntették ki. Mégsem sorolható egyértelműen az ifjúsági regények közé: egy tizenöt éves lány anorexiába torkolló útját követheti nyomon az olvasó – a kétségbeesés, a pusztulás, a psziché és a fizikum összeomlása hiteles naplóbemjegyzések formájában tárul a szemünk elé. Szinte tapintható a feszültség. A néma, kiúttalan gyötrellem. Ahogy Julia szépen lassan megtagadja magától az életet, lélegzetvétele mind erőtlenebbé válik.

A regény alig 180 oldal, könnyen befogadható, rendkívül hatásos. Nyelvezete – akárcsak a leírt környezet – letisztult, szinte tényszerűen sivár. A történet előrehaladtával azután beszívtelenül vonja burkába az olvasót: beszippant, sokkol, kétségbe ejt – a befogadón a tehetetlenség és az iszonyat érzése uralkodik el. Nincsenek fejezetek; a kronologikus datálás számtalan rövidebb bejegyzést foglal magába. Van ugyanakkor egy refrénjellegű szakasz, amely tagolja a történetet: egy visszatérő álom, egy vízió, melyben a tenger nagysága, hatalma, végtelensége fogalmazódik meg – ambivalens érzéseket keltve. A jelenség csodálatos; elképesztő ereje, megfoghatatlansága mégis ijesztő.

*

Julia tizenöt éves, és magában őrlődik elvek, értékek, konvenciók végtelen és hamis tengerében. Naplóbemjegyzéseinek sora árulkodik olykor egyes szám első személy, máskor egyes szám harmadik személyű leírásban arról, hogyan rántja magával a divat, az eltorzult szépségideál a csendes, önbizalom-hiányos kamaszlányt. A magazinok, a tévéműsorok, a kortársak nyomása alatt észrevétlenül távolodni kezd a realitástól, megállíthatatlanul merül el az irreális célképzetek szülte öngyűlöletben. Miközben intenzív ellenérzéseket táplál az aláfölérendeltség, a „gyengébbik nem” társadalomban elfoglalt szerepe iránt, őt magát is hatalmába keríti a sztereotip – s persze irreális, valótlan – ideálok követésének vágya. Nem lát mást, mint a képernyőn magát illető műsorvezetőt, a csinos, izmos bálványokat, velük szemben pedig a megalázott, pontosabban magát megalázni, irányítani hagyó nőt, aki behódol mások akarátának, s akit Julia szemében édesanyja testesít meg. Gyűlöli az egyenlőtlen séget, miközben egyre jobban kiszolgáltatja magát külső – a társadalom által sugallt – elvárásoknak. Szabad és erős akar lenni, s azt hiszi, azzá is válik. De valóban szabad lesz, aki a lát-szatszabadság béklyóit veszi magára? Épp az ellenkezője történik vele: oly erőknék veti alá magát, melyek történetének szinte a legvégéig fogva tartják, rabbá teszik őt.

A regény kezdetén Julia csendes megfigyelő csupán, az – anorexiába hajszoló – „elvárások” apró reflexei észrevétlenül szívárognak lelkébe, férköznek bele minden porcikájába. Edzeni kezd, éhezteni magát. Eldönti, hogy a kezdeti „kilengések” után nem fog többet hibázni. Komolyan veszi elhatározását, hogy elérje az általa megcélzott tökéletességet. E célból külön szabályrendszert dolgoz ki magának; az egészséges életmódról hallottak-olvasottak új értelmet nyernek számára. Énképe torzulásnak indul; nem észleli többé a határokat, radikális „játékba” kezd, mely kis híján az életébe kerül. Versenyt fut önmagával, nem elégedhet meg semmivel. Az eleinte egészséges, mértékkel sportoló, vékony testalkatú lányból végleteket hajszoló áldozat válik. Egyre többet fut – akkor is, ha fáj, akkor is, ha minden egyes következő lépésért meg kell küzdenie, ha teljes ruházata átfagyott már a hóban. Izomerősítő gyakorlatokat végez – először naponta egyszer, később folyamatosan, amikor csak teheti. Olyannyira belezavarodik az irreális célokért folytatott küzdelembe, hogy minden mozdulatát, minden

pillanatát ennek rendeli alá. Az iskolai mosdóban is erősít, ha alkalma nyílik rá, és inkább áll, mintsem ül vagy fekszik, mert úgy lehet a legtöbb zsírt égetni. Hiszen így olvasta.

Rettegve gondol arra, hogyan fogja követni hibátlanra csiszolt, diétás étrendjét úgy, hogy a családja észre ne vegye. Egyre ügyesebben játszik ki mindenkit: szemébe dobja a számára kikészített ételt, külön eszik, s rafinált praktikáival egy ideig fenn is tudja tartani a látszatot. Az elkerülhetetlen, közös étkezések során gyomorfájdalomra hivatkozva nem kér semmit, vagy ha már elkerülhetetlen, annyira keveset fogyaszt, amennyire csak lehetséges. Pszichéje így is gyötrődik a bűntudattól, ami újabb tettekre ösztönzi: a „jogtalanul” elfogyasztott táplálékot le kell dolgoznia az utolsó kalóriáig. Bűnhődnie kell, mert olykor engedi, hogy a kísértés, a kényszer legyőzze. Ön- és táplálékgyűlölete végképp elfajul: a nyelés nehezebbé válik, feltűnően erőtlén és sovány lesz. Szobája négy fala közt, a tükör előtt változatlanul kövérnek, petyhüdtnek látja a testét, amiért büntetésképpen rendszeresen bántalmazza magát. A körülötte élők előtt sem titkolható tovább: beteg.

Megdöbbenő, hogy a szülői jelenlét milyen későn kezd tapinthatóvá válni a történetben. Az édesapa és az édesanya figyelme sokkal inkább Julia kisöccseire korlátozódik, az utolsó pillanatig nem avatkoznak bele a folyamatba – dacára annak, hogy a tünetek hónapokkal a tetteges segítségnyújtás előtt minden kétséget kizáróan megmutatkoznak. Csakhogy az anorexia ijesztő tabu, kevesen mernek beszélni róla, az emberek nagy része inkább homokba dugja a fejét. Nem ez az egyetlen nehezen feldolgozható jelenség, amelyre a társadalom közönnyel „felel”. Mégis riasztó, amikor kis közösségben, szűk családi körben mutatkozik meg az elfojtás, az ignoráció. A szülők egyetlen reakciója a félelem, de az is csak jóval a folyamat megindulása után kezd körvonalazódni. Kamaszlányukkal felszínes kapcsolatot „ápolnak”. Eleinte nem veszik komolyan a problémát, túl későn kapnak észbe, s jó ideig nem is mernek szembenézni, szembefordulni vele. Aggódva, lopva lesik a csontsoványra torzuló fiatal leánytestet; torokszorító, amint puhatólnak: kíván-e bármilyen táplálékot. Egy-két ijedt, tapogatózó kérdésen-megjegyzésen túl nem vesznek tudomást arról, mi zajlik le a szemük előtt. Nem akarják tudni. Nem akarják látni.

A betegség súlyosbodásával Julia önkéntelen merül el nemcsak minden földi táplálék, de minden ember gyűlöletében is. Meg van győződve róla, hogy aki étellel kínálja, esetleg aggodalmát fejezi ki, valójában irigy rá, meg akarja akasztani tökéletessé válásának gondosan kiszámított folyamatát. Eltökélten tartja magát mindenkivel szemben, aki „be akar hatolni” köreibe, gondolataiba, aki segítő szándékkal közeledik hozzá. Egy idő után kifejezetten terhessé válik számára, hogy mások tekintetében látni véli a rejtett félelmet, szánalmat és iszonyatot. Szilárdan halad tovább, hite szerint előre – s az egyébként is magányos lány kerülni kezdi kicsiny társaságát is. Minden pillanatát szigorú rend szerint éli, napjai percre pontosan ugyanúgy festenek: iskola, torna, futás, tanulás, végül a minimális táplálék elfogyasztása az előre meghatározott időpontokban.

Elvakultságát eleinte csak fokozza, amikor édesanyja végül észbe kap, és szakemberek bevonásával igyekszik észre téríteni gyermekét. Ellenállása ezáltal még szilárdabbá válik. Gyenge, erőtlén teste a végkimerülés határára érkezik: pár perc mozgás után újra és újra meg kell pihennie. Észlelnie kell, hogy elveszti uralmát önmaga fölött. Nemcsak „nem fogy megfelelő tempóban” (mindössze 29 kiló ekkor!), de szinte semmi energiája a létezéshez – nem hogy az edzéshez. Folyvást képzelődik, nyomasztó álmok gyötrik – egyre kevésbé van jelen valós életében, mégsem képes lemondani a maga elé kitűzött célról. Egész lényé kezd feladni

az életért folytatott küzdelmet. Öntudatlan víziói mind fullasztóbbak, sötétebbek. Egyértelmű, hogy belső feszültsége, zaklatott lelkiállapota elsősorban ezekben a képekben, képsoportokban nyer formát. A félelem, a menekülési vágy visszatérő készletései mellett megjelenik a hattyú, a halál szimbóluma, és megfogalmazódik az érzés: angyallá fog változni.

Tudatalatti rétegeiből lassan előkúszik a felismerés: mi történik velem – aki ártatlannak vélt célokat tűzött maga elé, s most élet és halál között lebeg. Ösztöne beszívárog a szilárdan tagadó, elborult elme síkjára, s mint amikor ütés éri a jégtáblát, számtalan repedés fut szét a fölismerésből, s elkezd behálózni a gyermek tudatát, lelkét – felébreszteni élni akarását. Roppant küzdelem ez. Démon vetekszik a valós élet értékével – Julia keserves kínlódások közepette hánykodik az öt nyugodni nem hagyó, soha el nem érhető szépségideál fojtogató céljában, miközben érzi: konok kitartása szakadékba rántja. „Tudom jól, hogy nem vagyok normális, hogy ez az egész lassú öngyilkosság” – vívódik magában, ám nyomban uralmába keríti a tehetetlenség, neurózisa hajtóereje: „az életem most erre zsugorodott össze, már nem maradt számomra semmi más. Nem is akarok mást.” (144) Elszigeteltségében, embertársaitól való távolságában mintha burok venné körül. Már nem érzékeli a külvilágot, közönye és gondolatai eluralkodnak rajta – akárha víz alól hallaná, a messzeségből észlelné az őt körülvevőt, az életet.

S ebbe a belső alvilágba hatol le végül mégis a kegyelem – a gyermekkor hívogató emléképei. „Valahol, vidámparkok körhintáin forognak a gyermekkori emlékek. És az életnek fahéjas-tekerics-illata van. Léggömbök és ölelések, nevetgélés és esti teázás. Hol vagyok én valójában, hogy tévedhettem így el?” (166) „Isten kiválasztott engem – döbben rá a kislány. – Átvitt a tűzön, és mosolyogva elvezetett a víz partjára.” (168)

*

Poutanen regénye, bár a rehabilitáció útját az olvasó már nem követheti nyomon, egyértelmű sikertörténet. Korunk egyik tipikus betegségét mutatja be kézzelfoghatóan, hitelesen, lefegyverzően. Olyan betegséget, amelyből – hangsúlyozzuk – lehetséges a kiút, hiszen Julia megpróbál visszafordulni, visszakapaszkodni a lüktető, napsütötte életbe. Fontos, hogy ez a téma többé nem képez tabut, hogy a finn írónő tud és mer őszintén beszélni róla. Jó szívvel ajánlhatom olyanoknak, akik érintettek, akik – vagy akiknek ismerősei, netán hozzátartozói – jártak már az anorexia sötét ösvényein, s azoknak is, akik egyszerűen csak érdeklődnek az iránt, milyen pszichés folyamat játszódik le egy-egy embertársuk lelkében. Ajánlom fiatalnak és idősnek egyaránt, mert ez az önéletrajzi ihletésű mű mély és fontos nyomokat hagy olvasójában, terjedése pedig elősegítheti, hogy az általa exponált, nagyon is aktuális problémáról többet és többször beszéljünk. Végül, de nem utolsósorban, ennek az alkotásnak el kell jutnia a potenciális betegekhez – mindazokhoz tehát, akik bőrükön érzik a hatalmas, ijesztő tenger kedvesen hízelgő fuvallátát.